

Mr. Borislav Petrović, viši asistent

KRIMINALISTIČKI I PRAVNI ASPEKT PROVOĐENJA RACIJE

Uvod

Opredjeljujući se za ovaj rad, rukovodili smo se značajem racije u kriminalističkoj praksi i nedovoljnoj naučnoj i stručnoj obradenosti u literaturi. Racija, kao kriminalističko - taktička operativna akcija, bez sumnje ima višestruku praktičnu primjenu, počev od rutinskih policijskih zahvata, preventivne kontrole sumnjivih objekata, prostora i osoba, do kompleksnih kriminalističkih poslova i zadataka otkrivanja i rasvjetljavanja krivičnih dijela, pronalaženje materijalnih dokaza, te identifikacije i lišenja slobode učinilaca i osoba za kojima se traga. Pored toga, nije beznačajna ni njena primjena u vojnoj taktici. Istraživanja takozvane domaće⁵⁰ naučne i stručne literature može se zaključiti da ovoj problematici nije poklonjeno dovoljno pažnje. Kada je u pitanju periodika, onda se može reći da o raciji ima zanemarljivo mali broj članaka. U udžbeničkoj literaturi iz kriminalistike, gdje se o raciji govori kao o jednoj kriminalističko - taktičkoj operativnoj radnji, uočava se postojanje različitih stanovišta u pogledu samog pojma racije, dok taktika njenog provođenja, po našem mišljenju nije dovoljno obrađena. Uz to, istraživanjem udžbeničke literature utvrdili smo da je aktuelni naučni i stručni pristup taktici racije isti kao i prije pedeset godina.

Imajući u vidu činjenicu da profesionalni i specijalizirani delikventi permanentno usavršavaju kriminalnu (delinkventsku) taktiku, logično bi bilo da i kriminalistička teorija i praksa permanentno usavršavaju postojeće i teže za iznalaženjem novih metoda rada u cilju adekvatnog "odgovora" na "izazov" organizovanog podzemlja. U tom smislu, ne treba smatrati savršenim ni jednu kriminalističku niti, u smislu kriminalističkog sadržaja, istraženu radnju već u zavisnosti od efekata u

---

⁵⁰ Pod pojmom domaća, podrazumjevamo literaturu sa prostora bivše Jugoslavije mada je, od aprila 1992. godine, svako izdanje dotadašnjih udžbenika ustvari strana literatura.

kriminalističko - istražnoj praksi treba stalno težiti unapređenju kriminalističkog metoda rada.

Procesnopravni aspekt će biti izložen paralelno sa kriminalističko - taktičkim i to po hronologiji pojedinih radnji koje se poduzimaju u toku same racije. Kao što je poznato, ne samo istražne već i neformalne potražne radnje moraju imati osnov u određenom pravnom propisu, a prije svega Zakonu o krivičnom postupku.

Piatnja kao što su cilj racije, te pripremanje i planiranje racije nisu manje značajna, ali o njima ovom prilikom neće biti govora. Naša pažnja će, dakle, biti fokusirana na kriminalističke i pravne aspekte provođenja racije.

1. Definiranje pojma racije

Racija je francuska riječ arapskog porijekla (od alžirskog *ghaziha* i arapskog *gazwa*) i označava ratni pohod koji je imao za cilj zapljenu robova, oružja i stoke. Francuzi su donijeli ovaj pojam u Evropu u 19. stoljeću iz njihovog sjevernoafričkog posjeda.⁵¹ Bez obzira što se kao što je naprijed rečeno, nećemo baviti sveobuhvatnom obradom racije, neophodno je u određenoj mjeri kritički se osvrnuti na definisanje njenog pojma.

Prema Markoviću⁵², racija je pažljivo pripremana, iznenadna i munjevito provedena neočekivana policijska mjera koja se može odnositi na javne trgove, ulice, slobodne prostore i šume a i na zatvorene prostorije. Svrha joj je da se izvrši provjera nekog, prethodno u detalje neutvrđenog kruga osoba, bilo s srazloga krivičnog progona bilo zbog policijskih preventivnih potreba.

Prema Katiću⁵³, racija (blokada) je operativna taktička mjera koja se sastoji u iznenadnom i istovremenom zatvaranju svih pristupa na određeno mjesto ili objekat u cilju kontrole lica zatečenih u tom krugu.

Prema Periću⁵⁴, racija je planski organizovana iznenađna operativno taktička mjera koja se provodi unutar određenog munjeviti blokiranog prostora.

---

⁵¹ Policijska racija, Izbor - članak iz stanih časopisa, broj 1/ 88, Zagreb, (prevod A. Marka), str. 24.

⁵² Marković, T.: Savremena tehnika istraživanja krivičnih djela (kriminalistika), Narodne novine, Zagreb, 1972, str. 397.

⁵³ Katić, M.: Osnovi kriminalističke taktike, Srednja policijska škola, Sarajevo, 1973, str. 101.

⁵⁴ Perić, V.: Oblici operativne djelatnosti službe javne sigurnosti, MUP Hrvatske, Zagreb,

Prema Vodineliću⁵⁵, racija je dobro pripremljena, munjevita operativna akcija, koja se najčešće prostire na veću površinu (kompleks zgrada, ulice) a sastoji se u zatvaranju svih odstupa sa određenog mjesta u cilju lišavanja slobode određenih osoba i kategorija osoba.

Prema Krivokapiću⁵⁶, koji je u svom posljednjem izdanju napustio naziv racija, ograničenije kretanja na određenom prostoru je opšta operativno taktička mjera i radnja koja se preduzima u cilju iznenadne kontrole neodređenog broja lica koja se nalaze na određenom mjestu, objektu ili prostoru.

Pored pomenutih autora, u članku Policijska racija⁵⁷ navedena su stanovišta pojedinih njemačkih kriminalista, koja ovdje iznosimo. Prema Geerdsu, racija je općenita potraga koja se provodi većim angažovanjem kriminalističke policije na određenom prostoru. Prema Schultzu, racija je iznenadna i brzo provedena policijska mjera koja se može protegnuti kako na zatvorene prostore tako i na ulice, trgove i slobodne prostore. Njen cilj je kontrola neodređenog kruga osoba zbog krivičnog progona ili policijske odbrane od opasnosti. Prema Hofmanu, racija je planski provedena akcija (kao i masovna potraga) u cilju kontrole identiteta većeg kruga osoba koje se zadržavaju na prostoru što ga je policija blokirala. I najzad, Schmalhauzen ističe kako racija nije sveobuhvatni pravni institut, već da se razvila iz policijske prakse.

2. Kritički osvrt na definicije o pojmu racije

Iz različitih pristupa u definisanju pojma racije može se izvući nekoliko zaključaka. Prvo, različite definicije ukazuju na eventualno različiti sadržaj ove kriminalističko - taktičke akcije što je, s obzirom na mali broj radova, teško precizno utvrditi. Drugo, kada su u pitanju kriminalisti s područja bivše Jugoslavije, bez obzira na različite definicije nema značajnijih razmišljanja u određivanju sadržaja racije. Može se reći da je, imajući u vidu njenu kompleksnost, nedovoljno obrađena u udžbeničkoj literaturi. Naravno, ovakvo naše mišljenje podložno je kritici ako znamo da je većina pomenutih, a i drugih, udžbenika namijenjeno učenicima srednje ili više policijske škole, a ne i studentima fakulteta. Međutim, pored navedene nemjene, ovi udžbenici služe i kao priručnici za policiju, sud, tužilaštvo i druge subjekte, koji se neposredno bave otkrivanjem i istraživanjem kri-

---

1987, str. 399.

⁵⁵ Vodinelić, V., Aleksić, Ž.: Kriminalistika, Informator, Zagreb, 1990, str. 89.

⁵⁶ Krivokapić, V., Žarković, M.: Kriminalistička taktika, VŠUP, Beograd, 1996, str. 143.

⁵⁷ Policijska racija, cit. rad, str. 24, 25.

minaliteta, pa je njihova svrha u osnovi ista. Zato je naš cilj da se odredi naučno i stručno adekvatna definicija pojma racije koja će, u krajnjoj liniji, odražavati sadržaj ove kriminalističko - taktičke akcije.

Po našem mišljenju, racija je kompleksna taktičko - operativna akcija koja se sastoji od blokade otvorenog ili zatvorenog prostora (objekta), unutar koga se vrši identifikacija svih i pregled sumnjivih osoba, kao i prostora, a u slučaju otkrivanja sumnjivih osoba i predmeta, osobe se lišavaju slobode i privode u prostorije organa unutrašnjih poslova radi daljnje kriminalističke obrade, a predmeti se privremeno oduzimaju⁵⁸.

Iz ove definicije jasno proizilazi da racija nije radnja niti mjera kako to većina pomenutih autora navodi, već složena kriminalistička akcija ili obrada određenog prostora i osoba, koja se faktički sastoji iz dva dijela. Prvi dio je skup operativno - taktičkih i anticipiranih istražnih radnji na terenu, a drugi dio se također, sastoji od kriminalističkih i istražnih radnji koje se poduzimaju nakon privođenja sumnjivih osoba u prostorije organa unutrašnjih poslova. Pod racijom, dakle, ne smatramo samo poduzimanje određenih radnji unutar blokiranog prostora, već i daljnji cjelokupan kriminalistički postupak zaključno sa puštanjem privedenih osoba na slobodu, njihovim predavanjem istražnom sudiji uz krivičnu prijavu, ili sprovođenjem u vaspitno - popravne ustanove ukoliko se radi o osuđenima.

I najzad, kriminalisti koje smo pominjali, tretiraju raciju kao složenu kriminalističku akciju, mada se to iz ponuđenih definicija ne bi moglo zaključiti.

3. Racija kao kriminalistička akcija

Ako bismo željeli dati cjelovit prikaz racije, onda bi trebalo obraditi sve njene komponente, a to su donošenje odluke o raciji, priprema racije, taktičko provođenje racije i mogući ishodi racije. Pomenute komponente imale bi se razmatrati upravo nabrojanim redoslijedom i sa podjednakom važnošću za uspješan ishod racije. S obzirom da smo se oprijedjelili za izlaganje taktike provođenja racije asmo ukratko ćemo se osvrnuti naostalo.

Donošenje odluke o raciji, odnosno utvrđivanje postojanja neophodnih razloga za njeno poduzimanje podrazumijeva postojanje info-

---

⁵⁸ Ovakav pojam racije u potpunosti je u skladu sa ovlaštenjima koje policija ima po zakonu o krivičnom postupku. Naime, u članu 151. stav 2. ovog Zakona, policija može, pored ostalog, ograničiti kretanje građana na određenom prostoru, ako je to neophodno zbog izvršenja određenih poslova i zadataka. Izraz "ograničenje kretanja na određenom prostoru" predstavlja ustvari pravni osnov racije.

racija da se na određenom prostoru ili u određenom objektu okupljaju osobe za kojima je raspisana potjernica, osobe za koje postoje osnovi sumnje da posjeduju predmete krivičnog djela, osobe koje pripremaju ili planiraju izvršenje krivičnog djela, kao i osobe za koje postoje osnovi sumnje da su izvršile krivično djelo. Može se reći da se odluka o raciji donosi nakon procjene prikupljenih informacija o sumnjivim osobama i prostorima. Nakon donošenja odluke o raciji neophodno je sačiniti plan i u skladu s njim izvršiti detaljne provjere i pripreme bez kojih nije moguće poduzeti raciju. Po izvršenim provjerama i pripremanjima sačinjava se izvještaj koji se analizira te se donosi konačna odluka o raciji. Zatim se sačinjava plan rada na osnovu kojeg će se provoditi kompletna akcija racije.

4. Taktika provođenja racije

Nakon što su svi policajci upoznati sa planom, racija može da počne. Bitno je napomenuti da, bez obzira na specifičnosti svake konkretne situacije, poduzimanje određenih kriminalističkih i anticipiranih istražnih radnji mora teći određenim redoslijedom. To dalje znači da racija predstavlja tačno utvrđen mozaik radnji, a njena efikasnost u prvom redu zavisi upravo od pridržavanja redoslijeda poduzimanja tih radnji. U skladu s tim, u našem radu slijedićemo neophodnu metodologiju racije kao što je u skladu sa zahtjevima aktuelne kriminalističke prakse. Tako, racija započinje tajnim osmatranjem određenog objekta ili prostora, a nastavlja se unutrašnjom pa vanjskom blokadom, legitimisanju, pretresom osoba i prostora, privremenim oduzimanjem predmeta, lišenjem slobode, privođenjem sumnjivih osoba u prostorije organa unutrašnjih poslova i deblokadom, te osmatranjem deblokiranog objekta ili prostora, čime bi bio završen prvi dio racije. Drugi dio započinjeu prostorijama organa unutrašnjih poslova i to prvo detaljnim ličnim pretresom, eventualnim privremenim oduzimanjem predmeta, utvrđivanje identiteta po potrebi, provjerom u kriminalističkim evidencijama, nakon čega je moguće pristupiti obavljanju informativnog razgovora. U zavisnosti konkretnog slučaja, slijedi poduzimanje daljnjih radnji kao što su pretresanje stana i drugih prostorija, utvrđivanje alibija, fotografisanje, daktiloskopiranje, sprovođenje istražnom sudiji, sprovođenje u kazneno popravnu ustanovu, ili puštanje privedenih osoba na slobodu. Po okončanju racije organizuje se sastanak svih učesnika na kojim se racija kritički analizira, nakon čega se sačinjava konačni izvještaj. S obzirom na laku kompleksnost racije, treba reći da se njena taktika sastoji, ustvari, od taktike pojedinih radnji u sklopu nje.

4.1. Tajno osmatranje određenog objekta ili prostora

Kao što je rečeno, racijom se može obuhvatiti određeni objekt, kao naprimjer diskoteka, kafić, restoran, hotel, autobusna ili željeznička stanica, ili određeni otvoreni prostor, kao naprimjer buvlja pijaca, trg, dio naselja, jedna ulica ili izletišta. Prije nego policija uopšte krene na lice mjesta, neophodno je to mjesto tajno osmatrati. Za te poslove dovoljno je angažirati dva tri izvršioca koji će tajno osmatrati konkretni objekat ili prostor i njegovu bližu okolinu. Ovo osmatranje započinje nekoliko sati prije vremena određenog za početak racije, traje za vrijeme racije i završava se tek nakon deblokade. Cilj tajnog osmatranja je uočavanje eventualnih neuobičajenih ili iznenadnih pojava ili događaja koji bi, ako se za njih na vrijeme ne bi saznalo, mogli bitno uticati na efikasnost racije, pa čak i na samo poduzimanje racije. Te pojave i događaji mogu biti, naprimjer, prazan ili čak iznenada zatvoren restoran, kafić ili diskoteka, što može biti slučajno, ali i kao posljedica povrede načela konspirativnosti. Nadalje, moguće je neočekivano blokiranje prometa ili neplanirana ekskurzija ili posjeta određene delegacije, što može uticati na pomjeranje početka, ili čak promjenu datuma racije. Naravno da će blagovremeno saznanje o naprijed navedenim i sličnim događajima omogućiti rukovodiocu racije da donese odgovarajuću odluku u smislu odstupanja od planiranog početka racije za određeno vrijeme ili čak da odgodi raciju za neki od sljedećih dana. Ne može se reći za sljedeći dan jer, naprimjer, možda je interesantan samo određeni dan u sedmici (subota ili nedelja, kada je u pitanju izletišta ili diskoteka), što bi značilo pomjeranje za sedam dana. U svakom slučaju, svrha takvog osmatranja je da se spriječi izlazak (uglavnom) većeg broja policajaca na određeni lokalitet pod, za njih nepredviđenim i nepovoljnim uslovima i okolnostima, što bi moglo uticati ne samo na efikasnost, već uopšte na mogućnost poduzimanja racije.

Osmatranjem bliže okoline određenog lokaliteta gdje se provodi racija mogu se zapaziti reakcije građana ali i delinkvenata. Posebno su interesantne reakcije delinkvenata u vidu izvođenja kriminalističke akcije ili čak pokušaja da se osujeti rad policije. Takva zapažanja odmah se prenose rukovodiocu racije koji poduzima određene mjere, naprimjer, hitno upućuje pojačanje kako bi se racija mogla neometano odvijati. I najzad, nakon deblokade, interesantno je zapaziti određene reakcije i komentare koji se tiču same racije, ali i otkriti eventualne delinkvente koji bi došli da uzmu predmete krivičnog djela koji racijom nisu pronađeni i oduzeti.

4.2 Izlazak na lice mjesta

Ukoliko tajnim osmatranjem nije zapaženo ništa, što bi eventualno moglo uticati na ranije planirano provođenje racije, onda se u tačno određeno vrijeme polazi iz prostorije organa unutrašnjih poslova na mjesto gdje će se započeti sa racijom. Zašto smo ovo izdvojili kao jednu od komponenti racije ?! Smatramo da nije svejedno kojim putem će se kretati automobili ili eventualno ići pješice. U toku priprema za raciju neophodno je neposrednim izvidanjem terena utvrditi najpovoljniju maršrutu za izlazak policije na lice mjesta. Utvrđuje se, dakle, do koje tačke se može kretati automobilom, a dalje pješice kako bi se tajnost sačuvala sve do početka blokade prostora. Prema tome, bez obzira na broj policajaca i automobila, mora se poštovati unaprijed utvrđen pravac kretanja i to od samog izlaska iz prostorija organa unutrašnjih poslova pa sve do dolaska na lice mjesta. Naravno, ne mora se raditi samo o jednom pravcu kretanja. Marković⁵⁹ navodi da se policajci na lice mjesta mogu upućivati pojedinačno ili u grupama, iz čega se može zaključiti da je poželjno korištenje i više pravaca radi konspiracije. Eventualno odstupanje može narediti jedino rukovodilac racije ukoliko se ukaže potreba za tim, naprimjer, u slučaju prometne nezgode i slično.

4.3. Unutrašnja blokada

Konsultujući već pominjanu literaturu, zapazili smo da je najmanje pažnje posvećeno upravo najdelikatnijim stvarima, a to su tok racije, kao i specifičnost u samom poduzimanju pojedinih radnji. Izuzetak u tom pogledu postoji u udžbenicima Vlade Perića⁶⁰ i Tomislava Markovića⁶¹. Pomenuti autori posvetili su znatnu pažnju samom toku racije, tj. pojedinih radnjama koje se poduzimaju u sklopu ove složene kriminalističke akcije. Tako Perić⁶² ističe da se unutrašnja blokada poduzima nakon vanjske, a u zavisnosti od karakteristika terena, ponekad može i da izostane jer je dovoljna samo vanjska blokada. Ovaj autor dalje navodi da unutrašnja blokada ima dva zadatka, prvi, da spriječi neovlašteno kretanje unutar određenog prostora, i drugi, da osigura policajce koji vrše pregled i

---

⁵⁹ Marković, T.: cit. djelo, str. 399.

⁶⁰ Perić, V.: cit. djelo, str. 399-403.

⁶¹ Marković, T.: op. cit., str. 397-402.

⁶² Perić, V.: op. cit., str. 402.

pretragu. Mišljenja smo da funkcija unutrašnja blokada treba biti modificovana u odnosu na stanovište V. Perića koje smo prezentirali.

Prije svega, unutrašnju blokadu treba postaviti prije vanjske i to uvijek, bez obzira da li se radi o otvorenom ili zatvorenom prostoru. U zavisnosti od, veličine i karakteristika prostora odrediće se i broj policajaca koji će vršiti unutrašnju blokadu. Dakle, određen broj policajaca koji moraju biti u civilnom odijelu i relativno nepoznati konkretnoj kriminalnoj sredini, ulaze u određeni objekat ili prostor i vrše tajno osmatranje. Ovo bi ujedno bila najvažnija funkcija unutrašnje blokade. Jer, kada se izvrši vanjska blokada, za očekivati je da dođe do određenih reakcija unutar blokiranog prostora. Prvo što će poduzeti delinkventi je da provjere eventualnu mogućnost za bjégstvo. Ako im to nije moguće, logično je da će bar pokušati da od sebe odstrane predmete krivičnog dijela, a možda i oružje i oruđe koje posjeduju. Ovo mogu učiniti na četiri načina. Prvo, da odrede predmete brzo sakriju na pogodno mjesto, kao što su vodokotlić u wc-u, kantu za smeće, prostor u šanku ili kuhinji, kao i određena skrovišta mjesta na otvorenom prostoru - kontejneri, kanalizacija, otvori u zemlji, zidu ili drvetu. Drugo, ukoliko nemaju vremena za prethodno opisana skrivanja onda, u zavisnosti od predmeta koji posjeduju, pomoć traže od poznanika, poštenih građana. Tako, na primjer, drogu, falsifikovani novac, pištolj ili nož najčešće daju osobama ženskog pola koje poznaju jer su pomenute osobe najmanje sumnjive policiji i, što je indikativno, zbog raznih razloga, osobe ženskog pola se nedovoljno kontrolišu u kriminalističkoj praksi uopšte. Sljedeće, čemu delinkventi ponekad pribjegavaju, jeste podmetanje predmeta nepoznatim osobama koje su se zatekle u blokiranom prostoru. Trudeći se da što bolje zapamte nepoznatu osobu, nepaženo joj u džep ili tašnu stavljaj, na primjer drogu, računajući da takve osobe neće biti detaljno kontrolisane, te će se predmet krivičnog djela sačuvati. Ukoliko nisu u mogućnosti da se na jedan od predhodnih načina privremeno liše predmeta krivičnog djela, delinkventima preostaju dvije mogućnosti, da predmet sami unište, na primjer bacajući drogu u wc-šolju, kanalizaciju ili lavabo, ili da predmet jednostavno odbace od sebe u prostoru u kojem se nalaze. Pored navedenog, treba imati na umu da će određene osobe, pogotovo delinkventi koji su u bjekstvu, u zavisnosti od karakteristika blokiranog prostora, pokušati da se sakriju.

Sve to mogu uočiti policajci u sklopu unutrašnje blokade, prije svega, vrše tajno osmatranje prostora i osoba u njemu. Policajci koji vrše tajno osmatranje unutar blokiranog prostora mogu, prema potrebi reagovati, čime prestaje njihova konspirativna uloga, tako što će osujetiti uništenje ili podmetanje predmeta od strane delinkvenata, ili čak spriječiti i njihovo kretanje unutar blokiranog prostora. Pored toga, kao što navodi i

Perić, ovi policajci mogu pružiti zaštitu policajcima koji ulaze u blokirani prostor i vrše određene službene radnje.

4.4. Vanjska blokada

Slijedeći kontinuitet racije, nakon unutrašnje, slijedi vanjska blokada. Prema Krivokapiću⁶³, vanjska blokada se sastoji u istovremenom zatvaranju svih ulaza i izlaza od strane uniformisanih policajaca. Mora biti postavljena munjevito i iznenada. Vanjskom blokadom se postižu dva cilja : Prvi, onemogućava se, bilo kome, napuštanje određenog prostora, a istovremeno se, po potrebi, može pružiti podrška policajcima koji djeluju u blokiranom prostoru. Naime, mora se imati na umu mogućnost fizičkog i oružanog otpora delinkvenata kada se vanjska blokada djelimično može transformisati u zaštitu ili podršku snagama koje vrše legitimisanje, pretres ili lišavanje slobode, i drugi, vanjska blokada služi za onemogućavanje podrške delinkventima od strane njihovih pomagača izvan blokiranog prostora. S obzirom na stepen organizovanosti podzemlja, nije isključeno da grupa delinkvenata dođe na mjesto racije i pokuša onemogućiti eventualno hapšenja svojih kolega, a zatim da organizuje njihovo bjekstvo. Zatim policajci u vanjskoj blokadi moraju računati i sa ovakvim mogućnostima i biti spremni da adekvatno reaguju.

Prilikom vršenja racije preporučljivo je koristiti službene specijalno dresirane pse i to tragače i zaštitne pse.

Smatramo interesantnim, upravo na ovom mjestu istaknuti određena neslaganja autora po pitanju odnosa racije i blokade. S obzirom da se ova dva pojma čak i poistovjećuju, moglo bi se smatrati da postoje neki sporni momenti, pogotovo kad je u pitanju blokada. Pored poistovjećivanja, neki autori ostavljaju dilemu u tom pogledu, dok, na kraju, neki smatraju da su racija i blokada dvije samostalne operativno taktičke radnje.

Tako, Katić⁶⁴ smatra da su racija i blokada u stvari dva naziva za jednu kriminalističku radnju, pa tako i naslovljava svoje izlaganje kao "racija (blokada)". Iz ovoga se može zaključiti da se radi o jednoj kriminalističko-operativnoj radnji.

Na kraju svog izlaganja o raciji, Marković⁶⁵ ističe da Pravilnik o vršenju poslova službe javne sigurnosti poznaje blokadu a ne raciju, s tim što ta blokada u mnogim bitnim elementima odgovara kriminalističkom

⁶³ Krivokapić, V., Žarković, M.: cit. djelo, str. 144.

⁶⁴ Katić, M.: cit. rad, str. 101.

⁶⁵ Marković, T.: op. cit., str. 402.

pojmu racije. S obzirom da ovaj autor u svom udžbeniku ne poznaje blokadu kao posebnu kriminalističku radnju, stiče se utisak da je i sam u dilemi da li su racija i blokada dvije različite radnje, ili su to samo dva pojma za jednu radnju.

Vodinelic se u tom pogledu uopšte ne izjašnjava, već u svojim udžbenicima⁶⁶ govori samo o raciji. Blokadu, kao posebnu kriminalističku radnju ne pominje, niti u članku o raciji pominje mogućnost postojanja takve samostalne radnje.

Za razliku od prethodno pomenutih, Krivokapić i Perić smatraju da su racija i blokada dvije različite kriminalističke radnje. Tako Krivokapić⁶⁷ ističe da se racija razlikuje od blokade iako se ova dva pojma često uzimaju u istom značenju. Po ovom autoru blokada se sastoji u zatvaranju izlznih i ulaznih puteva na određenom području, dok racija ima šire operativno značenje. Radi se o dvije kriminalističke radnje različite po svom cilju, sadržaju i značaju.

I najzad, smatramo da je Perić razriješio sve dileme u vezi sa ovim pitanjem. On u svom udžbeniku posebno obrađuje raciju, a posebno blokadu⁶⁸. Baveći se problematikom blokade⁶⁹, on ističe da, bez obzira na neke sličnosti i podudarnosti, racija i blokada nisu nipošto identične kriminalističke radnje. Kao najznačajniju karakteristiku blokade, ističe njenu povezanost sa racijom, zasjedom, potjerom i osiguranjem lica mjesta. Praktično, pomenute, ali i još neke radnje ne mogu se poduzeti bez blokade što, u velikoj mjeri, oduzima blokadi karakter samostalnosti. Prema tome, svaka racija sadrži i elemente blokade, dok svaka blokada ne sadrži elemente racije.

Smatramo da je stanovište Perića potpuno prihvatljivo, jer bez obzira da li je blokada u kriminalističkoj praksi samostalna ili ne, ona teorijski egzistira kao samostalna kriminalistička radnja. U krajnjoj liniji, može se uvijek postaviti pitanje samostalnosti bilo koje kriminalističke ili istražne radnje, kao naprimjer, odnos zasjeda-osmatranje-lišenje slobode, te odnos pretresanje-privremeno oduzimanje predmeta. Ovu raspravu zaključujemo sa jasnim stanovištem o različitosti racije i blokade, tj. racija i blokada su dvije kriminalističko-taktičke operativne radnje koje se nikako ne trebaju poistovjećivati.

⁶⁶ Vodinelic, V.: *Kriminalistika*, 1958, 1972, 1984, 1987 i 1990.

⁶⁷ Krivokapić, V., Žarković, M.: *op. cit.*, str. 143.

⁶⁸ Perić, V.: *op. cit.* str. 388-395 (blokada) i 399-403 (racija).

⁶⁹ *Ibid.*, str. 389

4.5. Legitimisanje

Ukoliko se radi o objektima kao što su diskoteka, kafić, ili restoran, onda će rukovodilac racije ili policajac, kojeg on odredi, na pogodan način saopštiti prisutnima da je u toku provođenje službene radnje. Zamoliće prisutne na korektno ponašanje i upozoriti da u protivnom mogu biti poduzete odgovarajuće mjere i radnje.

Redosljed poduzimanja radnji unutar blokiranog prostora može biti različit u zavisnosti od aktuelne situacije. Ako bi u prvi plan istakli opreznost, onda bi odmahna početku trebalo izvršiti površinski pretres, odnosno pregled svih osoba, što se u kriminalističkom postupanju najčešće i čini. Međutim, kada je u pitanju racija, onda moramo računati s tim da većina građana, koji su se zatekli unutar blokiranog objekta ili prostora, nisu delinkventi niti sumnjive osobe. Zbog toga se obim i intenzitet racije mora prilagoditi aktuelnoj situaciji, vodeći pri tom naročito računa da se neovlašteno ne ograniče ljudska prava i slobode. Zato, ukoliko na samom početku racije nije došlo do remećenja javnog reda i mira, prvo treba poduzeti legitimisanje⁷⁰ i to po svim pravilima o provođenju te kriminalističke radnje. Legitimisanje obavljaju unaprijed formirane grupe kombinove grupe sa policajcima u uniformi i u civilnim odjelima. Nakon legitimisanja odmah treba procjeniti da li tu osobu i dalje zadržavati ili joj omogućiti da odmah napusti prostor racije. Brzim eliminisanjem osoba koje ni počemu nisu sumnjive, doprinosi se efikasnosti racije, ali i sigurnosti policije i ostalih prisutnih građana. Osobe koje su sumnjive po bilo kom osnovu izdvajaju se, ako nema posebne prostorije, bar u jedan dio blokiranog prostora i nad njim se odmah vrši površinski pretres ili pregled.

4.6. Pregled ili površinski pretres osoba

S obzirom na javno mjesto gdje se vrši, jasno je da se ne radi o detaljnom ličnom pretresu (kao istražnoj radnji), već o površinskom pretresu iz sigurnosnih razloga. Naime, ako postoji sumnja da određena osoba posjeduje oružje ili orude pogodno za napad, ili ako postoji sumnja da će odbaciti, sakriti ili uništiti predmete koje treba oduzeti kao dokaz u krivičnom postupku, policajci mogu takvu osobu pretresati⁷¹. Sam pretres se

⁷⁰ Opširnije o legitimisanju, vidi u : Perić, V.: op. cit., str. 362-367; i Krivikapić, V., Žarković, M.: op. cit., str. 133-135.

⁷¹ Ovakav postupak je u skladu sa članom 211. stav 4. Zakona o krivičnom postupku, gdje se govori o pretresanju bez pismene naredbe suda, i bez prisustva svjedoka. Kod

obavlja po pravilima kriminalističke taktike. Zakon o krivičnom postupku⁷² poznaje i pregled osoba i prtljega kao neformalnu potražnju radnju koju policija može vršiti u toku pretkrivičnog postupka, a u cilju otkivanja krivičnih djela i učinilaca i prikupljanje dokaza. S obzirom da je takav pregled neformalan, može se vršiti bez ograničenja u pravnom smislu. Prema Krivokapiću⁷³, lično pretresanje treba razlikovati od pregleda osoba, jer se u formalnom (procesnom) smislu ne smatra pretresanjem osobe spoljašnji pregled odjeće koji se poduzima radi utvrđivanja da li ta osoba nosi oružje, eksploziv ili druga sredstva pogodna za napad, kao i pregled ličnog prtljaga. Pišući o istoj temi, Perić⁷⁴ navodi da je djelimičnost ili nepotpunost pretresa uslovljena nemogućnošću izvođenja temeljitog pretresa (npr. neprikladan prostor, hitnost postupanja i sl.), što je uprevo kod racije slučaj. I P. Veić⁷⁵ smatra da treba razlikovati pretres od pregleda, bez obzira što oni sadržajno mogu biti identični.

Imajući u vidu da se osobe pregledaju, odnosno pretresaju na javnom mjestu na očigled drugih građana, među kojima mogu biti i poznanici ili rodbina pretresanih osoba, korektnost u postupanju mora biti na najvišoj mogućoj razini. Ova korektnost mora se odnositi kako na praktično postupanje, tj. fizički kontakt, tako i na verbalno postupanje u odnosu na okolinu, bez obzira da li se radi o delinkventu ili poštenom građanu. Radi se, bez sumnje, o delikatnom postupanju policije, u prilog čega govori i Z. Jekić. Naime, u poglavlju o etici pretresa stana i osoba⁷⁶, ovaj autor ukazuje na posebna etička pravila za vršenje ove radnje. Poštivanje etički pravila neophodno je iz prostog razloga što pretres ne pogađa samo pretresanog, već i rodbinu, susjede i prijatelje. Pretresanje, dakle, treba vršiti sa najvišim stepenom obazrivosti i poštivanja integriteta ličnosti.

Pitanje da li se radi o pretresu ili pregledu, nije neosnovano. Naime, u raspravi o prednacrtu Zakona o krivičnom postupku Federacije BiH, ovoj materiji posvećeno je mnogo pažnje. Predlagano je da se i pregled mora vršiti u skladu sa odredbama o pretresanju kao istražnoj radnji⁷⁷. Smatramo da ovakav prijedlog nije cjelishodan iz više razloga. Prvo, riječ je i dalje o pregledu kao neformalnoj potražnoj radnji koja se

---

pretresanja (površinskog, tj. djelimičnog) za vrijeme racije, javnost je praktično prisutna. Više o tome vidi u : Dimitrijević, D. i sar.: Krivično procesno pravo, Naučna knjiga, Beograd, 1990, str. 227; i Jekić, Z.: Krivično procesno pravo, Beograd, 1988, str. 240.

⁷² Vidi čl. 151. st. 2. Zakona o krivičnom postupku

⁷³ Krivokapić, V., Žarković, N.: op. cit., str. 328.

⁷⁴ Perić, V.: op. cit., str. 369.

⁷⁵ Veić, P.: Pretrage, u: Pavišić, B., Modly, D. i sar.: Kriminalistika, Pravni fakultet, Rijeka, 1995, str. 152.

⁷⁶ Jekić, Z.: cit. djelo, str. 241, 242.

⁷⁷ Vidi čl. 143. Prednacrtu ZKP-a FBiH (raniji čl. 151).

poduzima u prekrivičnom postupku. Ako se ovoj radnji dodaje “procesno ruho”, onda je to nelogično jer imamo pretres kao istražnu radnju. S druge strane, policiji se neprestano “vežu ruke” jer i u situacijama kao što je racija, zasjeda ili hapšenje, kada su u prilici da na otvorenom prostoru izvrše pregled ili površinski pretres, moraju postupati kao da vrše istražnu radnju pretresanja⁷⁸. Ukoliko bi ovakvo rješenje bilo usvojeno i uvedeno u Zakon o krivičnom postupku, onda policija može vršiti pregled, odnosno površinski pretres osoba samo kao izuzetak od, u Zakonu o krivičnom postupku predviđene, procesne forme. S obzirom da je naša tema racija, a ne pretresanje, nećemo dalje elaborirati ovo pitanje, ali smo ipak našli za shodno da ga u određenoj mjeri izložimo. Naravno, konačan sud moći će se dati tek nakon usvajanja novog Zakona o krivičnom postupku F BiH.

4.7. Privremeno oduzimanje predmeta

Prema Komentaru Zakona o krivičnom postupku⁷⁹ privremeno se mogu oduzeti dvije vrste predmeta: a) predmet koji se odredbama Krivičnog zakona u okviru mjere bezbjednosti oduzimanje predmeta (čl.69 KZ) može oduzeti, i b) predmet koji može poslužiti kao dokaz u krivičnom postupku. Inače, ovlaštene službene osobe organa unutrašnjih osoba predmete mogu oduzeti po nalogu suda ili po svojoj inicijativi⁸⁰, kao i po nalogu javnog tužioca⁸¹. Kada je u pitanju racija, kao planirana kriminalistička akcija, privremeno oduzimanje predmeta moguće je po svakom od pravnih osnova. Nadalje, s obzirom na faze racije, ova anticipirana istražna radnja može se poduzeti na blokiranom prostoru i to nakon pregleda, odnosno površinskog pretresa osoba ili nakon pregleda, odnosno pregleda prostorija, ali i u službenim prostorijama kada se nakon privođenja vrši detaljni lični pretres.

4.8. Lišenje slobode

U slučaju racije lišenje slobode se obavlja na specifičan način. Racija sama po sebi je svojevrstan vid kolektivnog lišenja slobode, jer kako drugačije tumačiti ograničenje kretanja svim osobama koje su se zatakle unutar blokiranog objekta ili prostora. Dakle, sve osobe koje su se zatekle

⁷⁸ O pretresu kao istražnoj radnji, vidi čl. 206-210 ZKP-a.

⁷⁹ Vasiljević, T., Grubač, M.: Komentar Zakona o krivičnom postupku, Savremena adm-

nistracija, Beograd, 1990, str. 287

⁸⁰ Vidi čl. 154. st. 1. ZKP-a.

⁸¹ Vidi čl. 155. st. 1. ZKP-a

u blokiranom prostoru de facto su lišene slobode⁸². U tom smislu je i stajalište prof. Dimitrijevića⁸³, prema kojem do lišenja slobode može doći u postupku otkrivanja krivičnih djela i njihovih učinilaca, a sastoji se u ograničenju slobode kretanja određenim osobama.

Međutim, pored navedenog, za nas je interesantno lišenje slobode sumnjivih osoba radi preduzimanja drugih neophodnih kriminalističkih i istražnih radnji u cilju suzbijanja kriminalitet. U tom smislu, bitno je pridržavati se pravnih osnova i postupati sa pravilima kriminalističke taktike. Što se tiče pravnih osnova oni se nalaze u čl. 191, 195. i 196. Zakona o krivičnom postupku⁸⁴. Prema Dimitrijeviću⁸⁵, policija može izvršiti lišenje slobode jedne osobe u postupku otkrivanja krivičnog djela i njegovog učinioca, ako je motivisana postojanjem jednog od razloga za određivanje mjere pritvora. (čl. 195. st. 1 u v. čl. 191). Također, i dr. Lazin⁸⁶ ističe da policija može neku osobu lišiti slobode ako postoji ma koji razlog predviđen u članu 191. Zakona o krivičnom postupku, ali uz obavezu da takvu osobu bez odlaganja sprovede nadležnom istražnom sudiji. Kriminalista Perić⁸⁷ navodi da lišenje slobode s obzirom na stepen i trajanje ograničenja lične slobode kretanja može imati različite formalno-pravne oblike, kao i : lišenja slobode uz primjenu mjere pritvora (po različitim pravnim osnovama), lišenje slobode osuđenika ili odbjeglog osuđenika - radi izdržavanja kazne, lišenje slobode radi kratkotrajnog preventivnog zadržavanja (po različitim pravnim osnovama za zadržavanje) u prostorijama organa unutrašnjih poslova i lišenje slobode radi privođenja i sprovođenja - po različitim pravnim osnovama.

Kada se provodi racija, bez obzira koji pravni osnov je u pitanju, lišavanje slobode mora biti u skladu sa kriminalističko-taktičkim pravilima. Ta taktička pravila lišavanja slobode, prema Periću, obuhvataju iznalaženje i primjenu najsvrsishodnijih načina postupanja iz više aspekata, kao što su lična sigurnost policajaca, sigurnost građana, sprečavanje i savladavanje aktivnog otpora, odnosno napada, savladavanje pasivnog otpora i sprečavanje bjekstva⁸⁸. Mi bi smo ovim aspektima dodali još i sprečavanje uzimanja talaca, sprečavanje uništenja ili odbacivanja predmeta, kao i sprečavanje samopovređivanja.

⁸² Kao što je već rečeno, pravni osnov za raciju nalazi se u članu 151. stav 2. Zakona o krivičnom postupku.

⁸³ Dimitrijević, D. i sar.: cit. djelo, str. 245.

⁸⁴ U članu 191. navedeni su uslovi za određivanje mjere pritvora, a u članu 195. i 196. zakonsko ovlaštenje policiji da može odrediti mjeru pritvora u određenim slučajevim.

⁸⁵ Dimitrijević, D. i sar.: op. cit., str. 245.

⁸⁶ Lazin, Đ., Bejatović, S.: Paktikum za krivično procesno pravo, Naučna knjiga, Beograd, 1988, str. 237.

⁸⁷ Perić, V.: op. cit., str. 417.

⁸⁸ Ibid., str. 418-431.

4.9. Pregled objekta ili prostora

Pregled objekta ili prostora može se obaviti u prisustvu pojedinih ili svih osoba lišenih slobode, u zavisnosti od konkretne situacije, a može se izvršiti u cilju pronalaska osoba koje se kriju i sakrivenih ili odbačenih predmeta. Prije svega, nakon svakog pojedinačnog lišavanja slobode neophodno je pretražiti ili bar osmotriti bližu okolinu s ciljem otkrivanja eventualno odbačenih predmeta. Zatim, po okončanju legitimisanja i površinskog pretresanja, potrebno je pregledati, a po potrebi i pretresati, objekat ili otvoreni prostor u cilju pronalaska ranije sakrivenih predmeta. Ne smije se desiti da se izvrši deblokada a da se ne izvrše ove radnje. Prilikom pretresa objekta ili prostora treba koristiti specijalno dresiranog psa tragača.

4.10. Privođenje

Radi daljnje kriminalističke obrade, osobe lišene slobode privode se u službene prostorije organa unutrašnjih poslova. Ovo privođenje obavlja se službenim automobilom, a ukoliko se radi o većem broju osoba lišenih slobode, neophodno je izvršiti njihov adekvatan prihvata uz napomenu da treba onemogućiti njihovo komuniciranje i dogovaranje.

Prema Periću⁸⁹, privođenje je mjera kojom se neka osoba prinudno dovodi u prostorije organa unutrašnjih poslova, drugog organa ili do određenog mjesta. Privođenje ulazi u širi pojam lišenja slobode, pa ga sa formalno-pravnog i kriminalističko-taktičkog stanovišta treba promatrati u okviru te problematike.

Samo privođenje treba poduzimati u skladu sa kriminalističkim pravilima za ovu radnju⁹⁰, a mi ćemo se ovdje osvrnuti samo na neke momente, na koje treba obratiti posebnu pažnju. Prilikom privođenja osoba službenim automobilom postoje, po našem mišljenju određeni kritični momenti, a to su ulazak u automobil, izlazak iz automobila i ulazak u službene prostorije. Tako, prilikom uvođenja osobe koja je lišena slobode u automobil za privođenje, ne smije biti opuštanja od strane policajaca jer je to prilika da se pokuša bjekstvo. Pognuti položaj tjela prilikom ulaska u automobil, osoba lišena slobode može iskoristiti za napad na policajce, pokušaj, a može odbaciti predmete koje eventualno posjeduje. Prilikom izlaska iz službenog automobila, u blizini ulaza u službene prostorije, osoba lišena slobode, također, može pokušati bjekstvo, sa ili bez napada na policiju. Praksa pokazuje da u takvim situacijama popušta koncentraci-

---

⁸⁹ Ibid., str. 431, 432.

⁹⁰ Ibid., str. 432, 439.

ja policajaca pošto smatraju da su okončali službenu radnju a osoba koja se privodi računa upravo s tim. Zato policajci i tada moraju biti maksimalno oprezni s tim da, odmah po izvođenju osobe iz automobila, u njenom prisustvu pregledaju isti u cilju pronalaska eventualno odbačenih predmeta. Taj pregled službenog automobila je višestruko je koristan. Prvo, samim pronalaskom određenih predmeta (droga, novac i sl.) doprinosi se uspješnosti dokazivanja u krivičnom postupku. Nadalje, ukoliko bi ovaj pregled obavio kasnije, za očekivati je da osoba ne potvrdi da je predmet njen jer nije pronađen kod nje niti u njenom prisustvu. I najzad, u slučaju drugačijeg postupanja, policija nikad ne bi bila sigurna ko je odbacio predmet u službenom automobilu, što bi, u najgorem slučaju, moglo dovesti do određenih zloupotreba. Prema tome, pravilo je da se poslije svakog privođenja odmah, i to u prisustvu privedene osobe, pregleda službeni automobil.

I konačno, kada se privođenje okonča smještajem osobe u odgovarajuću službenu prostoriju, ne znači da je prestala opasnost od aktivnog otpora ili napada, odbacivanja ili uništenja predmeta, samopovređivanja ili pak bjekstva. Praksa pokazuje da su delinkventi bježali na razne načine, od trčanja kroz ulazna vrata, iskakanja kroz prozor na nižim spratovima, a kada su u pitanju viši spratovi, onda spuštanjem niz oluk ili gromobran, skakanjem na obližnje drvo, pa čak skakanjem na krov parkiranog automobila. Ovo su samo neki od mnogobrojnih solucija na koje se delinkventi odlučuju koristeći nepažnju policajaca u službenim prostorijama.

Pored navedenog, posebnu pažnju treba obratiti na privođenje osoba ženskog pola (delinkvenata), s obzirom na nepredviđenost reakcija koje se mogu desiti.

4.11. Deblokada

Tek po okončanju naprijed opisane radnji i mjera vrši se deblokada objekta ili prostora. Ne treba je vršiti stihijski i neorganizirano, već naprotiv, postupno i sistematski. Prema naprijed utvrđenom ili na licu mjesta eventualno izmjenjenom planu, vrši se deblokada, tj. organizovano povlačenje policije, te povratak u službene prostorije. Postupnost deblokade znači da se oni povlače u grupama napuštajući tako mjesto racije, s tim da sigurnost svakog pojedinca bude na potrebnoj razini.

4.12. Tajno osmatranje mjesta racije

Kao što smo na početku napomenuli, nakon deblokade i ponlačenja policije sa lica mjesta, potrebno je za izvjesni vremenski period vršiti tajno osmatranje mjesta racije. Delinkventi, koji nisu bili obuhvaćeni racijom ili su nakon legitimisanja uredno napustili mjesto racije, često dolaze, odnosno vraćaju se na lice mjesta da provjere učinak racije. Naime, uvijek postoji mogućnost da svi predmeti krivičnog djela nisu otkriveni i privremeno oduzeti, bilo da se radi o prethodno sakrivenim ili u toku racije sakrivenim ili odbačenim predmetima. Pored toga, delinkventi koji su slučajno izbjegli raciju, mogu doći na lice mjesta da se informišu od očevidaca o toku racije i njenim efektima. Pažljivim tajnim osmatranjem, blagovremenim obavještenjem rukovodioca racije i adekvatnim naknadnim reagovanjem moguće je sumnjive osobe lišiti slobode, te pronaći i oduzeti predmete krivičnog djela.

Uz to, u zavisnost od situacije (kafić, diskoteka i sl.), moguće je čuti određene interesantne komentare posjetilaca i konobara, iz kojih bi se eventualno mogli izvući neki korisni zaključci za budući rad.

Ovim bi bila okončana prva faza racije.

4.13. Lični pretres

Nakon privođenja sumnjivih osoba u prostorije organa unutrašnjih poslova, započinje druga faza racije, koja se sastoji u kompleksnoj kriminalističkoj obradi svih privedenih.

Prvo što se neizostavno poduzima je detaljan lični pretres⁹¹ svake privedene osobe. Prethodno je, unutar blokiranog prostora, izvršen samo površinski pretres ili pregled osoba jer detaljni pretres I nije mogao biti izvršen. Sada, kada su se stekli uslovi za to, vrši se detaljan lični pretres. Bez obzira da li je kod neke od privedenih osoba ranije nešto pronađeno i oduzeto, u prostorijama organa unutrašnjih poslova se obavezno mora izvršiti detaljan pretres⁹². Cilj je da se pronađu i privremeno oduzmu predmeti i tragovi krivičnog djela, te oružje i orude pogodno za napad, odbranu ili samopovređivanje. Ukoliko se prilikom pretresa pronađu

⁹¹ Krivičnoprocesni osnov za pretres osoba je u članu 206-210 Zakona o krivičnom postupku.

⁹² O kriminalističkom aspektu ličnog pretresa vidi u : Krivokapić, V., Žarković, M.: op. cit., str. 331-335.; Vodinić, V., Aleksić, Ž.: cit. djelo, str. 175; Perić, V.: op. cit., str. 371, 372; Marković, T.: op. cit. str.436.

određeni predmeti i tragovi, oružje ili oruđe, oduzeće se u skladu sa članom 211. Zakona o krivičnom postupku.

4.14. Utvrđivanje identiteta

Ukoliko prilikom legitimisanja, iz bilo kog razloga nije bilo moguće identifikovati neku osobu, to je neophodno uraditi nakon privođenja i detaljnog ličnog pretresa. Razlozi zbog kojih će biti potrebno utvrditi identitet su razni, kada osoba ne posjeduje lične isprave, kada osoba uskraćuje davanje podataka o svom identitetu, kada se sumnja da je lična isprava falsifikovana, kada se sumnja da osoba daje lažne podatke o sebi, kada osoba ne posjeduje lične isprave a zbog psihofizički nedostataka (gluvo-nijema osoba) nije u stanju da o sebi pruži identifikacione podatke.

Prema Krivokapiću⁹³, utvrđivanje identiteta je kriminalističko-taktička i tehnička djelatnost koja se poduzima uvijek kada se pojavi sumnja u identitet određene osobe. Potpuno utvrđivanje podrazumijeva utvrđivanje svojstava (pravnih, faktičkih i fizičkih) po kojima se jedna osoba razlikuje od svih drugih. O značaju ove djelatnosti svjedoče i odredbe ZKP-a, po kojima policija može poduzimati potrebne mjere u vezi sa utvrđivanjem istovjetnosti osoba⁹⁴, a u određenim slučajevima mogu odrediti čak i pritvor ukoliko je to neophodno da bi se utvrdio identitet konkretne osobe.

Prema Pavišiću⁹⁵, identitet se može utvrditi sljedećim sredstvima: utvrđivanje pravnog identiteta pomoću podataka o građanskom stanju, utvrđivanje identiteta na osnovu fizionomije osobe - ličnim opisom, pomoću fotografije, antropometrijskim podacima i neposrednim poznavanjem, te utvrđivanje identiteta na osnovu papilarnih linija prstiju i / ili dlanova.

Identitet je neophodno utvrditi upravo u ovoj fazi racije, inače ne bi bilo moguće nastaviti nadnju kriminalističku obradu određene sumnjive osobe. Kako izvršiti kriminalističke provjere ili se upustiti u obavljanje razgovora ako se sumnja ili se uopšte ne zna o kojoj osobi se radi. Prema tome, utvrđivanje identiteta je preduslov da bi se protiv određene osobe mogla poduzeti bilo koja radnja i mjera.

⁹³ Krivokapić, V., Žarković, M.: op. cit. str. 136.

⁹⁴ Vidi čl. 151. st. 2.; čl. 196. st. 1. u v. čl. 191. st. 2. t. 1. ZKP-a.

⁹⁵ Pavišić, B., Modly, D., i sar.: Kriminalistika, Pravni fakultet, Rijeka, 1995, str. 135.

4.15. Fotografisanje i daktiloskopiranje

Prema Zakonu o krivičnom postupku⁹⁶, policija može fotografisati i daktiloskopirati osumnjičene osobe. Ove kriminalističko - tehničke radnje imaju svoju punu svrhu upravo prilikom poduzimanja racije. Naime, tada se može desiti da se liše slobode osobe sumnjive da su izvršile krivično djelo, ali da njihov identitet nije moguće utvrditi. Tada se putem fotografije vrši prepoznavanje ili se fotografija objavljuje u sredstvima javnog informisanja, kako bi se utvrdio identitet konkretne osobe. Naravno, to objavljivanje u sredstvima informisanja može rezultirati i prepoznavanjem određene osobe kao izvršioca krivičnog djela, čime bi efekat bio potpun. Pored toga, fotografisanje se može vršiti i u druge svrhe, ukoliko se radi o osobi osumnjičenoj za izvršenje krivičnog djela, ili pak povratniku. Tada se fotografija ulaže u album fotografija delinkvenata kao jednu od kriminalističko-operativnih evidencija. Ukoliko je povratnik već ranije fotografisan, onda foto-album treba osvježiti novom fotografijom.

Zakon o krivičnom postupku upotrebljava termin uzimanje otisaka prstiju, ali s obzirom na značaj daktiloskopije u predkrivičnom i krivičnom postupku, te dokazivanja putem vještačenja papilarnih linija, onda smatramo da, u zavisnosti od konkretne situacije, određenu osobu treba daktiloskopirati (uzeti otiske svih deset prstiju ruku) i hejroskopirati (uzeti otiske dlanova).

4.16. Provjere u kaznenoj i kriminalističkim evidencijama

Po utvrđivanju identiteta, ili ukoliko je identitet poznat, po okončanju detaljnog ličnog pretresa pristupa se vršenju kriminalističkih provjera. Odluka da se racija uopšte poduzme, temelji se, pored ostalog, i na informacijama (podacima) o kriminalnoj djelatnosti jedne ili više osoba. Tako će već u fazi pripreme i planiranja biti izvršene provjere u kaznenoj i kriminalističko operativnim evidencijama sa ciljem što potpunije spoznaje o određenim osobama. Međutim, racijom se, gotovo uvijek, zahvati i neplanirani krug osoba za koje će, upravo u ovoj fazi, biti neophodno izvršiti dogovarajuće provjere.

Pored kaznene evidencije, najneophodnije su provjere u MOS evidenciji, evidenciji određenih kategorija delinkvenata (povratnici i specijalizirani delinkventi), opštoj abecednoj kartoteci, evidenciji nadimaka, evi-

---

⁹⁶ Vidi čl. 152. st. 2. i 3. ZKP-a.

denciji ukradenih i nestalih predmeta, ali i u prijavno- odjavnoj evidenciji građana, evidenciji ličnih karata, evidenciji putnih isprava, evidenciji vozila i vozača, te registru potražne djelatnosti.

Navedene kriminalističke provjere su korisne, bez obzira da li je njihov ishod pozitivan ili ne, jer kriminalista tako formira predodžbu s kakvom osobom ima posla. S obzirom na operativni karakter kriminalističkih evidencija, ove provjere moguće je obaviti veoma brzo i u bilo koje doba dana.

4.17. Informativni razgovor

Sljedeća u nizu radnji koje se poduzimaju u okviru provođenja racije je obavljanje informativnog razgovora sa privedenim osobama. Prema Periću⁹⁷ i Krivokapiću⁹⁸, za uspješno vođenje informativnih razgovora potrebno je da se ispune određene pretpostavke. To su blagovremene pripreme i plan razgovora taktičko određivanje vremena i mjesta vođenja razgovora, sposobnost da se sugovornik navede na razgovor, te pravilan izbor pitanja i taktike njihovog postavljanja, tj. taktika ispitivanja. Naravno, ovakve pretpostavke će biti ispunjene samo ukoliko se informativni razgovor vodi sa osobama zbog koji je racija i organizovana. Naprotiv, ukoliko se razgovor vodi sa osobama čije hapšenje se nije konkretno planiralo, onda je situacija drugačija. Tada će, zbog hitnosti u postupanju, adekvatne pripreme za razgovor izostati. Ali, to ne znači da se razgovor treba voditi stihijski i prema trenutnom nahodanju. Kod ovakvih i sličnih situacija, Perić⁹⁹ upozorava da bi bilo veoma štetno ako bi se informativni razgovor vodio bez ikakvih priprema i plana, jer se tada ne bi moglo govoriti o odgovarajućoj taktici ispitivanja. On sugerira da je i u takvim situacijama moguće i potrebno sačiniti kratak podsjetnik ili bar u mislima razraditi kratak plan razgovora. Po obavljenom razgovoru sačinjava se za bilješka.

Krajnji rezultat razgovora može uticati na izbor i efikasnost poduzimanja daljnjih radnji u okviru racije.

Ukoliko se za neke od osoba utvrdi da su nedužne, treba im dati adekvatno objašnjenje i pustiti ih na slobodu. U odnosu na ostale, poduzimaju se daljnje potrebne mjere i radnje.

---

⁹⁷ Perić, V.: op. cit., str. 229.

⁹⁸ Krivokapić, V., Žarković, M.: op. cit., str. 358.

⁹⁹ Perić, V.: op. cit., str. 229.

4.18. Pretres stana i drugih prostorija

Osobama koje su evidentirane u kaznenoj ili operativnim evidencijama, ali i osobama koje to nisu, ali postoji sumnja da su u vezi s njima, kao i osobama kod kojih su tokom racije pronadeni predmeti krivičnog djela, korino je izvršiti pretres stana i drugih prostorija.

Pretresanje je jedna najznačajnijih istražnih i kriminalističkih radnji kojom se pronalaze materijalni dokazi, učinioi krivičnih djela, osobe za kojima se traga, leševi i djelovi leša. Pravno regulisanje ove istražne radnje u ZKP-a obuhvata uslove njenog vršenja, (materijalne, formalne i faktičke) i nadležnost, dok je taktika i tehnika njihovog sprovođenja riješena pravilima kriminalistike¹⁰⁰. Pretresanje u sklopu racije vrši se, uglavnom, bez pismene i obrazložene naredbe suda¹⁰¹. To predstavlja izuzetak od materijalnog i formalnog uslova u odnosu na redovan način pretresanja¹⁰².

Kada vrši pretresanje stana i drugih prostorija bez naredbe, policija je dužna da o tome odmah podnesne izvještaj nadležnom istražnom sudiji, a ako se postupak još ne vodi - javnom tužiocu¹⁰³.

Posebno naglašavajući značaj pretresanja, Perić¹⁰⁴ ističe da se ne radi samo o pronalaženju direktnih materijalnih dokaza o već izvršenom deliktu, nego se mogu pronaći i različiti predmeti i tragovi koji, kao materijalne indicije mogu poslužiti kao putokaz za otkrivanje i rasvijetljavanje djela koja uopšte nisu prijavljena, te za spriječavanje pripremanih djela. Također, mogu se ostvariti različita kriminalističko- operativna saznanja o sklonostima i načinu života sumnjive osobe, o njenom imovnom stanju, o planiranju kriminalne djelatnosti, te o krugu osoba s kojima se druži i kontaktira.

Ukoliko to procjena trenutne situacije nalaže, pretres stana se može obaviti i prije informativnog razgovora. To će biti slučaj ukoliko se pretpostavlja da bi neko od poznanika mogao obavijestiti ukućane delinkventa da eventualno uklone ili unište materijalne dokaze, tj. da osobe koje se kriju hitno napuste određeni stan. Prema tome, sa takvim situacijama uvijek treba računati, pa pretres stana obaviti po utvrđivanju identiteta ili nakon kraćeg informativnog razgovora. Jasno je da će i nakon pretresanja biti neophodno obaviti razgovor sa sumnjivom osobom.

---

¹⁰⁰ Jekić, Z.: op. cit., str. 238.

¹⁰¹ Vidi čl. 210. st. 1. ZKP-a.

¹⁰² Jekić, Z.: op. cit., str. 240.

¹⁰³ Vidi čl. 210. st. 5. ZKP-a.

¹⁰⁴ Perić, V.: op. cit., str. 372, 373.

Što se tiče kriminalističkog aspekta pretresa, bez obzira na hitnost u postupanju, potrebno je obaviti određene pripreme. To se odnosi na kriminalističke provjere ukućana, te mogućnost neopaženog prilaska stanu. Naime, pretresanje je, po našem mišljenju, uz hapšenje, najdelikatnija kriminalistička (i istražna) radnja. Ta delikatnost ogleda se u nekoliko segmenata: neopažen prilazak stanu kako tražene osobe ne bi pobjegle, te da se ne uklone ili unište materijalni dokazi; od neopaženog prilaska zavisí (ali ne samo od njega) i efikasan ulazak u stan (što je možda i najopasniji zahvat za policiju); zatim lišenje slobode zatečenih osoba, ukoliko one pružaju otpor, i na kraju, sama taktika i tehnika pretresanja.

Kad je u pitanju racija, pogodnost je u tome što je sumnjiva osoba već lišena slobode, ali to ipak ne znači da minimum priprema ne treba obaviti, kako bi sam pretres stana i drugih prostorija bio što uspješniji.

Ukoliko bi se pretresanjem pronašli materijalni dokazi ili učinio krivičnih djela, onda bi daljnji postupak sa osobom kod koje je pretres vršen mogao prevazilaziti osnovni okvir i zadatak racije. To će, naravno, zavisiti od svake konkretne situacije.

U svakom slučaju, bez obzira na ishod pretresa stana i drugih prostorija, efekat neće izostati jer će se, sigurni smo, doći do određene spoznaje o ličnosti osumnjičenog, a u krajnjoj liniji potvrdiće se ili opovrgnuti određene sumnje u vezi sa njegovom kriminalnom djelatnošću.

4.19. Utvrđivanje alibija¹⁰⁵

Prilikom obavljanja informativnog razgovora sa ciljem prikupljanja ličnih dokaza, često postoji potreba da se provjeri izjava sumnjive osobe u slučaju kada tvrdi da je u vrijeme izvršenja krivičnog djela bila na nekom drugom mjestu¹⁰⁶. Tako provjeravanje je u stvari utvrđivanje alibija (alibi, lat. = drugdje, negdje drugdje, negdje na drugom mjestu). Po Vodiniću¹⁰⁷ pod alibijem se smatra dokaz da je konkretna osoba u vremenu kada je izvršeno konkretno krivično djelo bila na nekom drugom mjestu, a ne na mjest izvršenja krivičnog djela, iz čega proizilazi logičan zaključak da je ta osoba bila u fizičkoj nemogućnosti da izvrši to krivično djelo. Utvrđivanje alibija trebalo bi vršiti u odnosu na sve osumnjičene koji su u sklopu racije lišeni slobode. U takvim prilikama, s obzirom na efekat iznenađenja, osumnjičeni neće imati uvjerljivo pripremljen lažni alibi, što

¹⁰⁵ O utvrđivanju alibija, vidi u : Vodinić, V., Aleksić, Ž.: op. cit., str. 66-84; Krivokapić, V., Žarković, M.: op. cit., str. 402-404, i Perić, V.: op. cit., str. 214-216.

¹⁰⁶ Krivokapić, V., Žarković, M.: op. cit., str. 402.

¹⁰⁷ Vodinić, V., Aleksić, Ž.: op. cit., str. 68.

u određenim slučajevima može povećati stepen vjerovatnoće da je izvršio krivično djelo. S obzirom da je samo prisustvo na mjestu izvršenja krivičnog djela jedna od najvažnijih orjentaciono - eliminacionih indicija¹⁰⁸, onda nema sumnje da je utvrđivanje alibija veoma značajna kriminalistička djelatnost koja doprinosi uspješnom otkrivanju i dokazivanju krivičnih djela. Provjeru alibija ne bi trebalo okončati bez uvida u evidenciju sumnjivih legitimisanih osoba.

4.20. Okončanje racije

Racija se može okončati na nekoliko načina, ili tačnije rečeno, konačno postupanje prema osobama koje su obuhvaćene racijom ima različite kriminalističke i procesne forme. Ovom prilikom nabrojaćemo one najčešće i najkarakterističnije. Kao što je već rečeno, osobe čiji se identitet utvrdio odmah po privođenju, a nisu osumnjičene za bilo kakvu kriminalnu djelatnost, puštaju se odmah na slobodu; osobe koje se nisu odazvale pozivu na izdržavanje zatvorske kazne privode se ili sprovode u odgovarajuću kazneno-popravnu ustanovu; osobe za koje postoji naredba za dovođenje privesće se sudu koji je izdao naredbu¹⁰⁹; osobe koje se nalaze u bjekstvu iz kazneno-popravne ustanove prinudno će se vratiti da nastave izdržavanje kazne. Postupak sa osobama za koje postoje osnovi sumnje da su izvršili krivična djela za koje se goni po službenoj dužnosti, također može biti različit: osobe za koje poduzimanjem radnji u okviru racije sumnja nije potvrđena-puštaju se na slobodu; osobe za koje postoji neki od osnova iz člana 191. ZKP-a, stavljaju se u pritvor¹¹⁰ radi poduzimanja daljnjih istražnih i kriminalističkih radnji u cilju podnošenja krivične prijave, odnosno pokretanja krivičnog postupka. Pored toga, Perić¹¹¹ navodi da se, u zavisnosti od osnova sumnje za postupanje, privedene osobe mogu propratiti istražnom sudiji, sudiji za prekršaje, nekom drugom organu unutrašnjih poslova ili u prihvatilište.

Na taj način praktično je završen operativni dio racije.

---

¹⁰⁸ Ibid., str. 67.

¹⁰⁹ Vidi čl. 184. ZKP-a.

¹¹⁰ Interesantno je napomenuti da Prednacrtom novog ZKP-a FBiH, policija ne može odrediti pritvor, što do sada nije bio slučaj.

¹¹¹ Perić, V.: op. cit., str. 403.

4.21. Analiza racije

Odmah nakon završetka racije, organizira se sastanak svih policajaca koji su u raciji učestvovali. Cilj ovakvog sastanka je analiza rezultata racije. Prvo operativni rukovodilac racije daje sumarni prikaz toka, sadržaja i krajnjeg efekta racije, nakon čega rukovodioci operativnih grupa iznose svoja zapažanja i konačno, prema potrebi, svaki učesnik racije iznosi svoja bitna zapažanja. Kroz diskusiju, koja se potom vodi, raspravlja se kako o eventualnim greškama, propustima, ili poteškoćama na koje se nailazilo, tako i o pozitivnim efektima. Na takav način moguće je izvesti pravilne zaključke o konačnom uspjehu racije. Ti zaključci, kako pozitivni tako i negativni, svakako će koristiti za uspješno planiranje i poduzimanje budućih relacija.

4.22. Izvještaj o raciji

Po okončanju svih radnji, mijera i analize racije, sačinjava se zaključni izvještaj o svemu što je urađeno. Izvještaj sačinjava operativni rukovodilac racije uz pomoć rukovodioca pojedinih operativnih grupa koje su učestovale u raciji. U taj izvještaj treba unijeti i zaključke o analizi racije, kako bi se u buduće izbjegle eventuale greške i samim tim, radilo efikasnije. Takav izvještaj ulaže se u operativne kriminalističke evidencije.

Korištena literatura

1. Aleksić, Ž.: Kriminalistika, Naučna knjiga, Beograd, 1987.
2. Dimitrijević, D. i sar.: Krivično procesno pravo, Naučna knjiga, Beograd, 1990.
3. Jekić, Z.: Krivično procesno pravo, Beograd, 1988.
4. Katić, M.: Osnovi kriminmalističke taktike, Srednja policijska škola, Sarajevo, 1973.
5. Krivokapić, V.: Kriminalistička taktika, VŠUP, Beograd, 1982, 1984, 1987, 1990 i 1996.
6. Krivokapić, V., Žarković, M.: Kriminalistička taktika, VŠUP, Beograd, 1996.
7. Lazin, Đ., Bejatović, S.: Praktikum za krivično procesno pravo, Naučna knjiga, Beograd, 1988.
8. Marković, T.: Savremena tehnika istraživanja krivičnih djela (kriminalistika), Zagreb, 1961, 1972.

9. Pavišić, B., Modly, D. i sar.: Kriminalistika, Pravni fakultet Rijeka 1995.
10. Perić, V.: Oblici operativne djelatnosti službe javne sigurnosti, MUP Hrvatske, Zagreb 1987.
11. Policijska racija, IZBOR članaka iz stranih časopisa, br. 1/87.
12. Prednacrt ZKP-a FBiH, Sarajevo, 1987.
13. Vasiljević, T.: Sistem krivičnog procesnog prava, Savremena administracija, Beograd, 1981.
14. Vasiljević, T., Grubač, M.: Komentar zakona o krivičnom postupku, Savremena administracija, Beograd, 1990.
15. Vodinelić, V.: Kriminalistika, 1958, 1972, 1984, 1987.
16. Vodinelić, V., Aleksić, Ž.: Kriminalistika, Informator, Zagreb, 1990.
17. Zakon o krivičnom postupku, bilješke i komentar V. Bajra, Informator, Zagreb, 1987.
18. Zakon o krivičnom postupku, sa sudskom praksom i objašnjenjima Š. Vukovića, Savremena administracija, Beograd, 1988.